

Andrzej Kotala, Arkadiusz Niedziółka

**STAN I PERSPEKTYWY ROZWOJU
INFRASTRUKTURY EKOTURYSTYCZNEJ
W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM**

***STATE AND PERSPECTIVES FOR DEVELOPMENT
OF INFRASTRUCTURE FOR ECOTOURISM
IN MALOPOLSKA VOIVODESHIP***

Streszczenie

Opracowanie stanowi próbę przedstawienia stanu infrastruktury ekoturystycznej w województwie małopolskim. W części teoretycznej artykułu zdefiniowano pojęcie „ekoturystyki”, oraz wyszczególniono jej różne formy. Ponadto scharakteryzowano infrastrukturę ekoturystyczną. Przedstawiono agroturystykę i agroekoturystykę jako formy ekoturystyki.

Ukazano także walory ekoturystyczne województwa małopolskiego jako regionu charakteryzującego się dużymi obszarami chronionymi. Ponadto omawiane województwo małopolskie jest dziedzictwem starego miasta i regionu królewskiego i dlatego fakt ten może być wykorzystany dla rozwoju turystyki.

Przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych w 57 gminach województwa małopolskiego, które dotyczyły polityki władz lokalnych w rozwoju ekoturystyki, głównie infrastruktury ekoturystycznej.

Słowa kluczowe: ekoturystyka, infrastruktura ekoturystyczna, agroturystyka, ekoagroturystyka, władze lokalne

Summary

The study constitutes the attempt at presentation the state of infrastructure for ecotourism in Malopolska Voivodeship. In the theoretical part of the article term “ecotourism” has been defined and its different forms have been detailed, too. Moreover infrastructure for ecotourism has been characterized, too.

Agritourism and ecoagritourism as forms of ecotourism have been presented, too. Ecotouristic values in Malopolska Voivodeship, as region characterized by big protected area have been shown, too. Moreover, discussed Malopolska Voivodeship is heritage of the old town and royal region and therefore this fact can be used for tourism development.

Results of researches conducted in 57 districts in Malopolska Voivodeship have been presented. Researches related to local authorities' politics of ecotourism development, mainly infrastructure for ecotourism.

Key words: *ecotourism, infrastructure for ecotourism, agritourism, ecoagritourism, local authorities*

WSTĘP

Ekoturystyka to podróżowanie przyjazne środowisku, które odbywa się zwykle na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo. Obejmuje różne rodzaje turystyki: agroturystykę, ekoagroturystykę, turystykę kwalifikowaną, turystykę krajoznawczą, turystykę wypoczynkową, turystykę przygodową itp., pod warunkiem, że osoby uczestniczące w podróży świadomie nie ingerują w naturalne ekosystemy [Zaręba 2006]. Ekoturysty wyrażają szacunek dla otaczającej ją przyrody i kultury ludności miejscowej, a ich turystyczne wydatki dostarczają funduszy dla ochrony przyrody i lokalnej gospodarki.

Dla uprawiania tej formy turystyki winna być dopasowana odpowiednia infrastruktura ekoturystyczna. Składają się na nią obiekty noclegowe, gastronomiczne oraz różnego rodzaju baza towarzysząca. W bazie noclegowej można w tej sferze wyróżnić gospodarstwa agroturystyczne i ekoagroturystyczne, schroniska górskie, małe hoteliki itd. Infrastruktura ekoturystyczna obejmuje również bazę towarzyszącą, m. in. walory specjalistyczne, które predestynują do uprawiania różnych form turystyki kwalifikowanej.

W ekoturystyce ważne miejsce odgrywają obszary przyrodniczo cenne i chronione. Zwiedzanie parków narodowych, parków krajobrazowych jest typowym przykładem uprawiania ekoturystyki. Ponadto poznawanie dziedzictwa kulturowo-historycznego regionów i miejscowości również stanowi istotny czynnik rozwoju tej formy turystyki. Niezwykle ważną rolę w rozwoju ekoturystyki, a co za tym idzie infrastruktury ekoturystycznej odgrywają lokalne władze administracyjne. W ich gestii leżą kwestie dotyczące pozyskiwania środków zewnętrznych na rozwój turystyki, w tym na rozbudowę oraz modernizację istniejącej infrastruktury turystycznej. Województwo małopolskie jest regionem, w którym występuje największe w Polsce zróżnicowanie środowiska przyrodniczego. Znaczna część obszarów i obiektów przyrodniczych została już objęta ochroną prawną. Ogólnie ochroną objętych jest 67% powierzchni województwa małopolskiego, co stawia je na pierwszym miejscu w kraju. Wśród obszarów chronionych możemy wyróżnić 6 parków narodowych (Babiogórski, Gorcezań-

ski, Ojcowski, Pieniński, Tatrzański i fragment Magurskiego), 13 parków krajobrazowych, oraz liczne rezerваты przyrody i pomniki przyrody. W województwie tym występuje ponadto największa w skali kraju liczba gospodarstw agroturystycznych. Agroturystyka jest bardzo popularną formą turystyki wiejskiej. Jednym z celów jej uprawiania jest wypoczynek w nieskażonym i czystym środowisku, poznanie dziedzictwa kulturowego regionów, a więc składniki charakterystyczne dla ekoturystyki.

CEL I METODY BADAŃ

Celem pracy jest ukazanie stanu i uwarunkowań rozwoju infrastruktury ekoturystycznej w województwie małopolskim jako podstawy rozwoju ekoturystyki. W części teoretycznej zdefiniowano ekoturystykę, ukazano różne jej formy oraz scharakteryzowano infrastrukturę ekoturystyczną. W części badawczej przedstawiono natomiast wyniki badań ankietowych uzyskanych w 57 wybranych gminach województwa małopolskiego. Respondentami byli pracownicy urzędów odpowiedzialni za promocję swoich jednostek terytorialnych, za rozwój turystyki i rekreacji. Badania miały na celu sprawdzenie zaangażowania władz lokalnych w rozwój infrastruktury ekoturystycznej.

ISTOTA EKOTURYSTYKI

Ekoturystyka to ruch turystyczny, którego głównym celem jest połączenie doznań turystycznych z zachowaniem trwałego, zrównoważonego rozwoju zasobów i walorów turystycznych poprzez: integrację działalności turystycznej z celami ochrony przyrody oraz życiem społeczno-gospodarczym, kształtowanie nowych postaw i zachowań turystów oraz organizatorów ruchu turystycznego, bazowanie na potencjale społecznym i gospodarczym danego obszaru [<http://pl.wikipedia.org/wiki/Ekoturystyka>].

Ekoturystyka kładzie szczególny nacisk na:

– rozwijanie aktywności turystycznych związanych z bezpośrednim kontaktem turysty: z przyrodą w obrębie otwartych nie zdewastowanych obszarów (szczególnie przyrodniczych obszarów chronionych), co pozwala na poznawanie, podziwianie i czerpanie przyjemności z piękna krajobrazu naturalnego, ciszy i spokoju, ze społecznością lokalną, co pozwala na poznawanie tradycyjnego stylu jej życia i kultury regionalnej oraz nawiązywaniu bezpośrednich kontaktów międzyludzkich,

– dostosowanie wielkości ruchu turystycznego do chłonności turystycznej oraz preferowanie małej skali rozwoju w odniesieniu zarówno do grup uczestników ruchu, jak również bazy i urządzeń turystycznych,

– aktywizowanie życia społeczno-gospodarczego w obrębie obszarów Natura 2000 oraz w ich otoczeniu, poprzez wskazywanie działań związanych z tworzeniem pakietów usług dla różnych form aktywności w ramach ekoturystyki.

Przytoczone definicje pozwalają wyodrębnić trzy najważniejsze cechy ekoturystyki wyróżniające je spośród innych form podróżowania [Zaręba 2006]:

– ekoturystyka jest formą aktywnego i dogłębnego zwiedzania obszarów o wybitnych walorach przyrodniczych i kulturowych,

– ekoturystyka strzeże harmonii ekosystemów przyrodniczych i odrębności kulturowej lokalnych społeczności,

– ekoturystyka dostarcza środków finansowych skutecznej ochronie wartości dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz przynosi realne korzyści ekonomiczno – społeczne ludności miejscowej.

Podczas konferencji ONZ w Rio de Janeiro, zwanej „Szczytem Ziemi”, która odbyła się w 1992 roku wraz z ideą ekorozwoju pojawiło się pojęcie turystyki zrównoważonej. Obejmuje ono bardzo szeroki zakres. Odnosi się bowiem do całości zjawiska związanego z turystyką i dotyczy zarówno ochrony przyrody, jak i dziedzictwa kulturowego. Zrównoważona turystyka to taka, której infrastruktura i formy odzwierciedlają dbałość z jednej strony – o stan obecny i przyszłość środowiska przyrodniczego, a z drugiej – o rozwój ekonomiczny społeczności lokalnej oraz zachowanie tożsamości kulturowej [Jalinik 2002]. W ramach turystyki zrównoważonej wyróżnia się następujące formy:

- turystyka wiejska – turystyka na obszarach wiejskich,
- agroturystyka – turystyka w gospodarstwach rolnych,
- ekoagroturystyka – turystyka w gospodarstwach produkujących żywność ekologicznymi,
- ekoturystyka – turystyka na obszarach przyrodniczo cennych.

ASPEKTY ROZWOJU INFRASTRUKTURY EKOTURYSTYCZNEJ

W infrastrukturze ekoturystycznej można wyróżnić klasyczne elementy charakterystyczne dla szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej. Do celów ekoturystyki jest potrzebna skromna (ale z wszelkimi podstawowymi udogodnieniami) baza noclegowa w kwaterach u miejscowej ludności. Bazę taką mogą tworzyć gospodarstwa agroturystyczne, ich szczególny rodzaj – gospodarstwa ekoagroturystyczne serwujące swoim gościom produkty ekologiczne pochodzące z własnej produkcji, oraz małe pensjonaty i kwatery prywatne.

Ekoturysty poszukują zwykle tradycyjnych, charakterystycznych dla danego regionu potraw, przygotowywanych ze zdrowych produktów pochodzących z małych, lokalnych gospodarstw rolnych, oferowanych w restauracjach, gospodarstwach agroturystycznych, domowych jadłodajniach [Zaręba 2006]. Wśród imprez ekoturystycznych spotyka się specjalne ofert wyjazdowe dla wegetarian. Coraz bardziej popularne są potrawy dietetyczne, jarskie.

W literaturze przedmiotu pojawia się pojęcie „ekoagroturystyka”. Określa się nim wypoczynek u rolników uprawiających ziemię i produkujących żywność metodami ekologicznymi (w gospodarstwach mających atest lub będących w trakcie przestawiania się na rolnictwo ekologiczne).

Organizacją, która zrzesza takie gospodarstwa jest ECEAT – Poland czyli Europejskie Centrum Ekologicznego Rolnictwa i Turystyki Oddział w Polsce. Głównym celem stowarzyszenia jest promowanie i propagowanie turystyki w gospodarstwach ekologicznych, która daje gwarancję udanego wypoczynku, pobytu w serdecznej i rodzinnej atmosferze, gdzie oferowana gościom żywność pochodzi przede wszystkim z upraw zgodnych z zasadami rolnictwa ekologicznego [Niedziółka, Lis 2008].

W 2007 roku najwięcej gospodarstw agroekoturystycznych funkcjonowało w województwie świętokrzyskim – 33, następnie małopolskim – 29 oraz dolnośląskim – 25. Pełny wykaz tego rodzaju gospodarstw agroturystycznych przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Liczba gospodarstw eko-agroturystycznych w Polsce w 2007 według województw

Table 1. Number of eco-agritourism farms in Poland in 2007 according voivodeships

Województwo	Liczba gospodarstw ekoagroturystycznych
dolnośląskie	25
kujawsko-pomorskie	3
lubelskie	3
lubuskie	2
łódzkie	0
małopolskie	29
mazowieckie	6
opolskie	8
podkarpackie	4
podlaskie	11
pomorskie	0
śląskie	5
świętokrzyskie	33
warmińsko-mazurskie	18
wielkopolskie	1
zachodniopomorskie	10

Źródło: opracowanie własne na podst. <http://www.eko.radom.com.pl/bga/index.php>

ROZWÓJ EKOTURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM

Województwo małopolskie jest jednym z 16 województw Polski. Położone jest w południowej części kraju, graniczy z województwem śląskim, świętokrzyskim, podkarpackim oraz ze Słowacją. Powierzchnia województwa wynosi

15144 km² (4,9% powierzchni kraju). W skład województwa wchodzi 22 powiaty (w tym 3 grodzkie: Kraków, Tarnów, Nowy Sącz), które z kolei podzielone są na 182 gminy (127 gmin wiejskich, 39 miejsko-wiejskich i 16 miejskich).

Obszar województwa małopolskiego charakteryzuje się największym w Polsce zróżnicowaniem środowiska przyrodniczego. Znaczna część obszarów i obiektów przyrodniczych została już objęta ochroną prawną, natomiast dla pozostałej tworzone są warunki do objęcia ich ochroną w najbliższej przyszłości [Województwo małopolskie 2001]. Ogólnie ochroną objętych jest 67% powierzchni województwa małopolskiego, co stawia je na pierwszym miejscu w kraju [www.wrotamalopolski.pl]. Wśród obszarów chronionych możemy wyróżnić 6 parków narodowych (Babiogórski, Gorczański, Ojcowski, Pieniński, Tatrzański i fragment Magurskiego), 13 parków krajobrazowych, 79 rezerwatów przyrody i 932 pomników przyrody [Ilustrowany Atlas Polski 2005]. W roku 2006 w województwie małopolskim funkcjonowało najwięcej gospodarstw agroturystycznych w Polsce – 2358 co stanowiło 25,6% wszystkich tego rodzaju obiektów w kraju [Dąbkowska 2006]. W drugim co do liczby gospodarstw agroturystycznych województwie – warmińsko – mazurskim zarejestrowanych było o ponad 1400 mniej tych obiektów, mianowicie 952, następnie w pomorskim – 822 oraz podlaskim 734 [Dąbkowska 2006]. W województwie małopolskim kwatery agroturystyczne posiadały łącznie 24 080 miejsc noclegowych, a więc średnio 10,2 miejsc w jednym tego typu obiekcie. Zdecydowanie najwięcej tego rodzaju obiektów noclegowych funkcjonowało w powiecie nowotarskim, bo aż 1140 (tab. 2).

Tabela 2. Liczba gospodarstw agroturystycznych w województwie małopolskim według powiatów

Table 2. Number of agritourism farms in Malopolska Voivodeship according provinces

Liczba gospodarstw agroturystycznych w poszczególnych powiatach województwa małopolskiego		
1140 – Nowotarski	65 – Myślenicki	16 – Dąbrowski
301 – Tatrzański	62 – Suski	15 – Wielicki
250 – Nowosądecki	60 – Krakowski	7 – Olkusi
169 – Limanowski	49 – Brzeski	5 – Proszowicki
84 – Gorlicki	30 – Bocheński	3 – Oświęcimski
72 – Tarnowski	20 – Wadowicki	2 – Chrzanowski

Źródło: opracowanie własne na podst. *Raportu o agroturystyce*, Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach, Kraków 2006, s. 2.

Jedną z rozpowszechnionych form agroturystyki w województwie małopolskim jest agroekoturystyka. W tym przypadku żywność w gospodarstwach rolnych produkowana jest tylko metodami ekologicznymi.

W województwie małopolskim wśród 29 zarejestrowanych gospodarstw agroekoturystycznych najwięcej znajduje się w powiecie limanowskim – 11. Po pięć gospodarstw zlokalizowanych jest w powiatach: bocheńskim i gorlickim. Następnie cztery w powiecie myślenickim, dwa w tatrzańskim. W powiatach: nowotarskim i tarnowskim znajduje się tylko po jednym gospodarstwie agroekoturystycznym. Baza agroekoturystyczna województwa małopolskiego oferuje łącznie 385 miejsc noclegowych w 29 gospodarstwach agroekoturystycznych (średnio po 13,3 miejsca na jedno gospodarstwo) [<http://www.eko.radom.com.pl/bga/index.php>]. Na portalu internetowym Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu zamieszczony jest wykaz gospodarstw agroekoturystycznych w Polsce.

Na portalu internetowym wspomnianej już organizacji ECEAT wśród ofert agroekoturystycznych z całego kraju jest oferta 11 gospodarstw agroekoturystycznych z województwa małopolskiego. Siedem z nich funkcjonuje na obszarze Beskidu Małego, a po dwa w Beskidzie Żywieckim i Śląskim [<http://www.eceat.pl/oferty/index.php?option=szukaj&sz=w&wersja=&woj=6>]. Gospodarstwa te w swojej reklamie internetowej na portalu ECEAT mają zamieszczone informacje dotyczące adresu, telefonu, e-maila, bazy noclegowo-żywnieniowej, oferty usług rekreacyjnych, zdjęć, cen. Ponadto wyszczególnione są atrakcje turystyczne znajdujące się w pobliżu. Ogólne informacje zawarte są na piktogramach.

METODYKA BADAŃ

Wśród badanych 57 gmin aż 55 z nich (96,5%) posiadało aktualną strategię rozwoju, natomiast w dwóch była ona wówczas opracowywana. Prawie wszystkie istniejące już strategie rozwoju – 53 (96,4%) zawierały ocenę szans i zagrożeń dla rozwoju turystyki, natomiast w misji i wizji strategicznej gminy rozwój turystyki uwzględniono także w 53 dokumentach. W kwestiach dotyczących agroturystyki w większości strategii, w 51 gminach (92,7%) były przewidziane działania wspierające jej rozwój.

Odpowiedzi respondentów w gminach na pytanie, co należałoby w przyszłości zrobić dla rozwoju agroturystyki, jako formy ekoturystyki w gminie były bardzo różnorodne, ale zdecydowanie najczęściej wskazań dotyczyło działań promocyjnych oraz poprawy infrastruktury turystyczno- rekreacyjnej i technicznej oraz większej aktywności w staraniu się o środki unijne (tab. 3).

W kwestionariuszu skierowanym do pracowników badanych Urzędów Gmin spytano o skuteczność oddziaływania władz gminnych w różnych kwestiach, przy obecnym stanie prawnym i zasobach finansowych. Pytanie skonstruowano w sposób zamknięty. Zdecydowanie największe możliwości skutecznego oddziaływania władz lokalnych na różne sfery życia w badanych gminach respondenci widzieli w zakresie ochrony środowiska (tab. 4).

Tabela 3. Proponowane przez respondentów w badanych Urzędach Gmin działania służące rozwojowi usług agroturystycznych
Table 3. Activities suggested by respondents served for agritouristic services development

Działania	Liczba wskazań	%
Promocja	18	23,1
Poprawa infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej	16	20,5
– więcej ścieżek	1	
– lepsze oznakowanie szlaków	1	
– wybudowanie zbiornika wodno-rekreacyjnego	1	
Uzupełnić i polepszyć infrastrukturę techniczną	11	14,1
– poprawić drogi	3	
– budowa kanalizacji	2	
– budowa parkingów	1	
Aktywnie uzyskiwać fundusze unijne (szkolenia na ten temat)	11	14,1
Zachęcać mieszkańców do rozpoczęcia działalności agroturystycznej	3	3,8
Uprościć uzyskiwanie środków finansowych na agroturystykę	2	2,6
Poprawić współdziałanie gospodarstw z władzami lokalnymi	2	2,6
Inne	15	19,2
Razem	78	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Możliwość skutecznego oddziaływania władz lokalnych na różne sfery życia w opinii pracowników Urzędów Gmin

Table 4. Possibility of local authorities' efficient impact on different spheres in opinion of District Offices' office workers

Przedmiot działania	Liczba odpowiedzi				
	tak	raczej tak	trudno powiedzieć	raczej nie	nie
Rozwój przedsiębiorczości w gminie	2	25	13	14	3
Poziom bezrobocia	1	24	14	14	4
Przemiany w rolnictwie	2	17	5	25	8
Ochrona środowiska	29	23	2	2	1
Poziom wykształcenia mieszkańców	7	12	10	25	3
Jakość życia na wsi	9	34	4	9	1
Rozwój turystyki na terenie gminy	13	32	8	3	1

Źródło: opracowanie własne

W ostatnich 5. latach w 32 badanych gminach (56,1%) władze lokalne starały się pozyskać środki zewnętrzne na rozwój turystyki z różnych źródeł. Wykorzystywano do tego zarówno pomoc pochodzącą z Unii Europejskiej, jak i od strony podmiotów krajowych (tab. 5).

Tabela 5. Źródła pozyskiwania środków zewnętrznych na rozwój turystyki w badanych gminach

Table 5. Sources of external means raising on tourism development in examined districts

Źródło pozyskiwania środków zewnętrznych na rozwój turystyki w gminie	Liczba gmin	Cel na który pozyskiwano środki zewnętrzne
Sapard	14	Boiska sportowe, promocja walorów turystycznych, tereny rekreacyjno – wypoczynkowe, modernizacja gminnego Ośrodka Sportu, utworzenie punktu informacji eko i agroturystycznej, budowa sal sportowych, utworzenie miejsc noclegowych, budowa szlaków
Działanie 2.3. Odnowa Wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego	4	Centrum rekreacyjno – sportowe, Ekopark
Program Odnowa Wsi Polskiej	4	Wzbogacenie bazy sportowo – rekreacyjnej, budowa parkingu
FDPA	3	Modernizacja gospodarstw
Fundusze pomocowe z UE	3	Trasa rowerowa, remont kościółka, wyjazd szkoleniowy
Identour	2	Oznakowanie gospodarstw agroturystycznych, oznakowanie gminy
ZPO Rozwoju Regionalnego	2	Oświetlenie dróg i parkingów, obserwatorium
Eko – Fundusz	1	Ochrona walorów przyrodniczych
Fundusz Konserwator	1	Inwentaryzacja kapliczek
Interreg	1	Basen
Ministerstwo Finansów	1	Budowa hali sportowej
Program Centra	1	Podniesienie walorów turystycznych rynku
SPO Infrastruktura turystyczna	1	Zagospodarowanie placu
SPO Rolnictwo	1	Budowa centrum turystyki i rekreacji
Totalizator Sportowy	1	Budowa wodociągu
Urząd Marszałkowski	1	Rozwój centrum wsi

Źródło: opracowanie własne

Co do innych źródeł, z których pozyskiwano środki na rozwój turystyki w gminie respondenci nie zaznaczyli dokładnego celu na który je przeznaczano. Fundusze uzyskano z: Leader+ oraz z kredytów preferencyjnych (po 3), z SPO „Modernizacja i Restrukturyzacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich” (2), z ARiMR, Fundacji Partnerstwa dla Środowiska, Małej Przedsiębiorczości, Phare. W jednej tylko gminie nie uzyskano pomimo starań żadnych środków zewnętrznych na rozwój turystyki.

WNIOSKI

Ekoturystyka jest prężnie rozwijającą się formą turystyki w województwie małopolskim. Region ten dzięki dużej atrakcyjności turystycznej, walorom przyrodniczo-krajobrazowym, walorom kulturowym oraz dużej powierzchni obszarów chronionych jest predestynowany do uprawiania różnych rodzajów wyjazdów ekoturystycznych.

Na podstawie uzyskanych wyników badań przeprowadzonych w 57 gminach sformułowano następujące wnioski:

- pozyskiwanie środków zewnętrznych, w tym unijnych na rozwój szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej, w tym infrastruktury ekoturystycznej jest niewystarczające. Tylko trochę ponad połowa badanych gmin starała się o to,

- tylko w niespełna co trzeciej badanej gminie władze lokalne w działaniach służących rozwojowi turystyki, głównie agroturystyki wskazały na poprawę infrastruktury turystyczno – rekreacyjnej. Wynikać może to z braku środków finansowych na tego rodzaju przedsięwzięcia,

- tylko w prawie w co piątej gminie (19,3% ogółu badanych) w pytaniu dotyczącym poprawy rozwoju turystyki wskazano na uzyskiwanie środków unijnych – wiąże się to najprawdopodobniej z brakiem odpowiedniej wiedzy dotyczącej pozyskiwania tych środków,

- w zdecydowanej większości gmin są opracowane strategie rozwoju i w prawie każdym z tych dokumentów uwzględniono kwestie dotyczące szeroko rozumianych usług turystyczno-rekreacyjnych, w tym agroturystyki,

- władze lokalne powinny zwiększyć swoje zaangażowanie w rozwój turystyki ponieważ tylko w 13 przypadkach stwierdzono, że istnieje możliwość skutecznego oddziaływania władz na rozwój sfery turystycznej.

BIBLIOGRAFIA

- Dąbkowska K. (red.) *Informacja o stanie agroturystyki w Polsce*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Departament Prognozowania i Analiz (Załącznik I), Warszawa 2006, s. 10.
- Ilustrowany Atlas Polski*. Reader's Digest Przegląd Sp. z o. o., Warszawa 2005, s. 172.
- Jalinik M. *Agroturystyka na obszarach przyrodniczo cennych*, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2002, s. 15.
- Niedziółka A., Lis M. *Organic food as the factor of the development of agritourism in Poland* [w:] Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj. Tom 10, N 2 (37), Lviv 2008, s. 256.
- Poloczek G. (red.) *Raport o agroturystyce*, Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach, Kraków 2006, s. 2.
- Gawlik J. (red.) *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego 2005–2013*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2005, s. 10.
- Sepioł J. (red.) *Województwo małopolskie 2001*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2002, s. 14.
- Zaręba D. *Ekoturystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 49–51, 79.

ADRESY STRON INTERNETOWYCH

<http://www.eko.radom.com.pl/bga/index.php>

<http://www.eceat.pl/oferty/index.php?option=szukaj&sz=w&wersja=&woj=6>

www.wrotamalopolski.pl

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Ekoturystyka>

dr hab. Andrzej Kotala, prof. UR
dr Arkadiusz Niedziółka
Katedra Socjologii i Rozwoju Wsi
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
Al. Mickiewicza 21, 31 – 120 Kraków

Recenzent: *Prof. dr hab. Jerzy Gruszczyński*